

Marija Brezak
Dječji vrtić Bubamara
Donja Stubica
e-mail: milosic.marija@gmail.com

**Komunikacijski individualni
dijagram (KID)**
**Communication Individual
Diagram (KID)**

Prikaz   **UDK: 81'23:373.2**

SAŽETAK

Procjene djetetove komunikacije u kontekstu dječjeg vrtića trebale bi služiti praćenju funkcionalnosti djetetove komunikacije, ali i planiranju kako tu komunikaciju poboljšati. Zbog nedostatka alata za sustavno praćenje i procjenu komunikacije u prirodnom kontekstu vrtićke skupine, razvijen je sustav vizualnog bilježenja komunikacije opserviranog djeteta u realnom vremenu primjenom dijagrama nazvanog Komunikacijski individualni dijagram. U radu je prikazan način bilježenja podataka, opisan način primjene i analize podataka dobivenih njime, te kritički osvrt o prednostima i ograničenjima primjene u procjeni komunikacije. S obzirom na to da je to za sada samo radni materijal njegovog autora, teško je govoriti o mogućnostima šire primjene. No, vjerujemo da će objava ovog rada potaknuti i druge stručnjake - logopede na dalju diskusiju o potrebi kreiranja instrumenata ili protokola za praćenje funkcionalne komunikacije u prirodnom okruženju djeteta.

KLJUČNE RIJEČI: Komunikacijski individualni dijagram, funkcionalna komunikacija, opservacija u prirodnom kontekstu.

ABSTRACT

Assessments of child's communication in the context of kindergarten should serve to monitor the functionality of child's communication, as well as to plan how to improve that communication. In the absence of tools for systematic monitoring and assessment of communication in the natural context of the kindergarten group, a system of visual documentation of the observed child's communication in real-time has been developed using a diagram called the Communication Individual Diagram. This paper presents a method for recording data, describes the application and analysis of the data obtained, and provides a critical reflection on the advantages and limitations of its application in communication assessment. Considering that this is currently only a working material of its authors, currently it is difficult to speak of possibilities for broader application. However, we believe that the publication of this paper will encourage other speech therapists to further discuss the need for creating instruments or protocols for monitoring functional communication in the child's natural environment.

KEYWORDS: Communication Individual Diagram, functional communication, observation in a natural context.

UVOD

Funkcionalnu komunikaciju, Paul (2017, prema ASHA, 1990), definira kao "sposobnost primanja i slanja poruka, neovisno o modalitetu, kako bismo komunicirali efikasno i neovisno u prirodnom okruženju". Cepanec (2023) navodi četiri glavna načina prikupljanja informacija o komunikacijskim obilježjima djeteta: promatranje i analiza spontanog ponašanja djeteta, provedba strukturiranih zadataka u okviru standardiziranih mjernih instrumenata, provedba (polu) strukturiranog intervjua s roditeljima, te analiza rezultata na ljestvicama koje popunjavaju osobe koje dobro poznaju dijete uz naglasak da se razvojni profil djeteta interpretira na osnovi odnosa razvijenosti komunikacijskih i kognitivnih sposobnosti djeteta. Komunikacijski individualni dijagram predstavljen u ovom radu autorski je pokušaj stvaranja vizualnog prikaza komunikacijskih činova djeteta u vrtićkoj skupini, čija analiza bi trebala dati kvalitativni odgovor o efikasnosti i neovisnosti djeteta u komunikaciji, što je u osnovi definicija funkcionalne komunikacije. U nastavku je opisan izgled i način primjene predloženog Komunikacijskog individualnog dijagrama, te kritički osvrt na prednosti i nedostatke ovakve vrste bilježenja komunikacijskih činova.

Komunikacijski individualni dijagram (KID)

Komunikacijski individualni dijagram nastao je 2022. godine u cilju procjene komunikacije djeteta tijekom svakodnevnih aktivnosti u vrtićkoj skupini. Inspiriran je primjenom sociograma za analizu odnosa u vrtićkoj skupini, radi dodatnog praćenja procesa inkluzije djeteta s dodatnim potrebama. U kontekstu rada autorice u vrtiću, sociogram je dao djelomičan podatak o prihvaćenosti djeteta u svojoj vršnjačkoj skupini, ali ne i o kvaliteti odnosa. Nakon primjene sociograma na razini cijele skupine, počele su se bilježiti samo interakcije opserviranog djeteta s okolinom, te s vremenom i dodatno kvalitativno obilježavati. Taj način bilježenja prvotno je nazvan Komunikacijski individualni sociograma, ali je zbog velikog odmaka od metodologije sociograma naknadno preimenovan u Komunikacijski individualni

dijagram. Komunikacijski individualni dijagrami djece s dodatnim potrebama korišteni su u komunikaciji s odgojiteljima, roditeljima i drugim stručnim suradnicima, te su im - prema njihovim izjavama - svojim vizualnim prikazom olakšali shvaćanje važnosti funkcionalne komunikacije i konkretnog područja u kojem dijete ima teškoća (količina komunikacije, atipičan komunikacijski obrazac, manjak komunikacije s vršnjacima, komunikacijski lomovi i njihovi razlozi). Princip dijagrama iskorišten je kako bi se pratile interakcije i komunikacija djeteta s vršnjacima i odraslima u više situacija za vrijeme strukturiranih i nestrukturiranih aktivnosti u vršnjačkoj skupini u vrtiću. Pri opservaciji moramo razlikovati pojmove interakcija i komunikacija. Pri opservaciji djeteta okruženog s puno osoba, kao što je slučaj u vrtićkoj skupini, važno je biti svjestan jesu li osobe samo u interakciji ili je prisutna i komunikacija (naprimjer, je li dijete samo pomaknulo kockicu tijekom paralelne igre ili je pomicanjem kockice namjerno poslalo neku poruku). Iz iskustva u radu s odgojiteljima i skrbnicima vidljivo je da oni interakcije interpretiraju kao namjerne komunikacijske činove, često precjenjuju komunikacijske vještine djeteta, naprimjer, kada dijete prilazi željenom objektu oni to interpretiraju kao svjesno slanje poruke o želji za tim objektom. Ponekad im je potrebna zorna ilustracija na koji način su komunikacijske vještine narušene, ali i jasne upute kako ih poboljšati.

Bilježenje djece s kojima dijete stupa u interakciju i/ili komunikaciju, daje nam informaciju o broju osoba s kojima dijete ostvaruje interakciju i koliko tih interakcija rezultira komunikacijom. Dalja kvalitativna analiza tih interakcija omogućava nam donošenje zaključaka o efikasnosti djetetove komunikacije, ali i zorno prikazuje potencijalne terapijske ciljeve, primarno kroz analizu komunikacijskih lomova. Takav način analiziranja autorici se pokazao koristan u planiranju i praćenju terapije, te u komunikaciji s roditeljima kojima je ponekad teško objasniti koliko teškoće u komunikaciji ili jeziku otežavaju djetetu funkcioniranje u svakodnevnim situacijama.

Izgled Komunikacijskog individualnog dijagrama i primjena

Komunikacijski individualni dijagram ima mogućnost bilježenja na dvije stranice. Na prvoj je dijagram interakcija i komunikacije, a na drugoj stranici popis komunikacijskih funkcija, sredstava i igre. Radi bolje preglednosti, simboli koji se koriste za bilježenje komunikacijskih ponašanja premješteni su na dodatnu stranicu, na kojoj je predviđen i prostor za dodatne napomene i bilješke. Procjenitelj koristi taj popis simbola kao podsjetnik u početku učenja načina bilježenja (dodatak 3).

Prva stranica, odnosno dijagram interakcija i komunikacije, primarni je cilj opservacije i bilježi se u realnom vremenu. Na dijagramu se u sredini nalazi oznaka djeteta. U okruženju su trokuti koji predstavljaju vršnjake. Na dnu su rombovi koji predstavljaju odrasle sugovornike, te kvadrat koji predstavlja promatrača (koji u pravilu ne inicira, ali odgovara na komunikaciju). Na vrhu je cvijet za bilježenje govora, gesti ili simbola koji nisu nikome usmjereni (naprimjer, dijete govori tijekom igre, ali to nije usmjereno ni jednom sugovorniku). Na donjem rubu stranice je prostor za kratki opis situacije u kojoj se promatrano ponašanje bilježi. Moguće je ponašanja na dijagramu bilježiti bojom konteksta u kojem se ponašanje opservira. Naprimjer, dijete prvo slaže kocke s vršnjacima, i to smo upisali pokraj plavog kvadratića, zatim odlazi na igru vozilima na tepihu, što smo upisali pokraj zelenog kvadratića. Sva ponašanja koja opserviramo tijekom slaganja kocaka bilježiti ćemo simbolima plave boje, a ona koja se događaju za vrijeme igre na tepihu bilježiti ćemo oznakama zelene boje. Za pregled prve stranice vidjeti dodatak 1.

U nastavku je opisan način bilježenja koji je grafički prikazan u dodatku 4 pomoću primjera. Primarni cilj bilježenja je komunikacijsko ponašanje, te za tu potrebu koristimo prvu stranicu Komunikacijskog individualnog dijagrama. Kada dijete uđe u interakciju s drugom osobom, crtom se povezuje zvijezda (koja simbolizira dijete koje opserviramo) i krug (koji simbolizira osobu s kojom stupa u interakciju; romb ako se radi o odrasloj osobi). Na tu crtdu bilježimo epizode intencijske komunikacije i ponašanja koja nemaju jasnu

komunikacijsku intenciju. Ponašanja koja nemaju jasnu komunikacijsku intenciju su sva ona kod kojih ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li došlo do namjernog slanja poruke. Naprimjer, dijete govori tijekom paralelne igre s vršnjakom, ali ne prepoznamo da je taj govor usmjeren drugom djetetu ili kada dijete koristi gestu dohvatanja, ali ni s kim istodobno ne uspostavlja združenu pažnju. Kako bi se ponašanje smatralo namjernim komunikacijskim činom, treba zadovoljiti tri kriterija: uključuje glasanje, geste ili govor, usmjereno je prema osobi i ima jasnu komunikacijsku funkciju (Wetherby i Prizant, 2002, prema Cepanec, 2023). Drugim riječima, ako namjera pošiljatelja nije vrlo jasna i nisu zadovoljena sva tri kriterija, na Komunikacijskom individualnom dijagramu obilježiti ćemo ga uglatom zagradom.

Važno je bilježiti je li komunikacija obostrana, ako nije - analizirati je li pri slanju poruke došlo do komunikacijskog loma zbog primatelja ili pošiljatelja. Kako bismo zabilježili komunikaciju i interakciju, koristimo simbole strelica, krugova, zvijezda i uglatih zagrada koje upisujemo na crte koje povezuju osobe u interakciji.

Strelice označavaju komunikacijske poruke (bez obzira na sredstvo). Smjer strelice označava tko kome šalje poruku (strelica usmjerena prema drugom djetetu znači da je dijete koje promatramo poslalo poruku). Ako je primatelj primio poruku, tada zaokružujemo strelicu. U slučaju da primatelj nije primio poruku zbog načina na koji je pošiljatelj poslao poruku (npr. pošiljatelj vrlo tiho govori), stavljamo crticu na stranu pošiljatelja. Ako je komunikacijski lom nastao zbog načina na koji je primatelj reagirao (npr. dijete je čulo, ali ne odgovara), stavljamo crticu na stranu primatelja, kod vrha strelice. Ako je netko od sugovornika pokušao popraviti poruku (preformulirati, ponoviti...), to označavamo simbolom "x". Broj simbola "x" označava broj pokušaja prepravljanja poruke.

Ako se javljaju ponašanja bez jasne komunikacijske intencije (npr. dijete poseže za predmetom bez združivanja pažnje sa sugovornikom, ne prepoznamo da se radi o slanju poruke, već o čistom fizičkom pokušaju dohvatanja predmeta), tada takvo ponašanje bilježimo uglatom zagradom. Zagrada nam svojom rotacijom govori tko je takvo ponašanje izveo. Bilježimo "}" ako je dijete koje promatramo

izvoditelj, a "(ako je dijete/osoba iz okoline izvoditelj tog ponašanja. U slučaju da dijete izvodi ponašanja koja imaju primarno komunikacijsku funkciju (kao što su govor ili geste), a nije ni s kim u interakciji, tada takva ponašanja bilježimo uglatim zgradama na crtu koja je spojena s cvijetom na vrhu dijagrama. U napomenama opisujemo takva ponašanja. Interpretacija je li poruka namjerno poslana i procjena razloga komunikacijskog loma podložna je grešci interpretacije promatrača, ali olakšana činjenicom da unutar redovnog vrtića stručni suradnik dobro poznaje opservirano dijete. Pri interpretaciji se vodimo s ranije spomenuta tri kriterija koje ponašanje mora zadovoljiti, kako bi se smatralo namjernim komunikacijskim činom. Djeca tipičnog razvoja često izmjenjuju više poruka na jednu temu, što se označava većim brojeva krugova oko strelice, a često je i broj poruka toliko velik da se ne stigne bilježiti, te se tada upisuje simbol zvjezdice.

Pokraj poruka koje dijete šalje slovom "D" označavamo deklarative, a slovom "I" imperative, kako bismo kasnije mogli analizirati odnos komuniciranja u imperativne i deklarativne svrhe.

Kod male djece kontekst se brzo mijenja zbog razvojno očekivane kraće pažnje i, čestog mijenjanja aktivnosti, što se označava različitim bojama strelica na samom dijagramu. Zato je korisno imati olovke u boji i na dnu dijagrama opisati koju situaciju pojedina boja označava. Primjer korištenja boja može se vidjeti u dodatku 4.

Na drugoj stranici nalazi se klasifikacija igre, nabrojene su komunikacijske funkcije i komunikacijska sredstva. To su dodatne varijable koje je u realnom vremenu moguće pratiti samo kada je mali broj komunikacijskih činova. Kasnijim bilježenjem smanjena je točnost bilježenja, što trebamo naglasiti pri interpretaciji. Njih možemo upisati za vrijeme opservacije ako imamo dovoljno vremena, tako da samo označimo križićem kada primijetimo neku funkciju ili ih upisujemo neposredno nakon opservacije. Tu možemo označiti samo postoje li, ili možemo navesti i konkretne primjere. Analiza nam pokazuje koje funkcije i sredstva dijete funkcionalno koristi.

Obrazac Komunikacijskog individualnog dijagrama sadrži osnovni popis komunikacijskih

sredstava, ali on može biti proširen prema uzoru na rad Schulera i suradnika (1989). Komunikacijska sredstva podijeljena su na kategorije: plač, agresija, tantrumi/samoozljeđivanje, pasivni pogled, blizina tijela, pomicanje ruku druge osobe, dodirivanje/pomicanje lica druge osobe, dohvatanje predmeta, donošenje predmeta, odlaganje od komunikacijskog partnera, glasanje, aktivni pogled, davanje predmeta, gesta pokazivanja, izraz lica, kimanje ili odmahivanje glavom ("da/ne"), intonacija, neprikladna eholalija, prikladna eholalija, jedna riječ, jedan simbolički znak (gesta), iskaz od više riječi i kombinacija više znakova.

Mnogo je podjela komunikacijskih funkcija (Cepanec, 2023). Wetherby i suradnici (1988) dijele komunikacijske funkcije na tri osnovne kategorije: funkcije reguliranja ponašanja (zahtijevanje predmeta, zahtijevanje radnje, odbijanje/protestiranje), funkcije socijalne započinjanja ili održavanja socijalne interakcije (zahtijevanje socijalne rutine, usmjeravanje na sebe, pozdravljanje, dozivanje, potvrđivanje (zadobivanje pažnje), traženje dozvole) i funkcije zadržavanja pažnje (komentiranje, traženje informacija, pojašnjavanje). U Komunikacijskom individualnom dijagramu obuhvaćene su kategorije iz klasifikacije autora Wetherbya i suradnika (1988), ali su neke kategorije sužene ili proširene prema uočenim potrebama analize vršnjačkih interakcija u realnom vremenu (dodatak 2).

Razlog korištenja dijagrama umjesto tablice je u većoj primjerenosti dijagrama za prikaz interakcije i komunikacije na razini pojedinog sugovornika. Dijagramom se može utvrditi komunicira li dijete efikasno samo s odraslim, prilagodljivim komunikatorima ili može ostvariti efikasnu komunikaciju i s vršnjacima. Možemo vidjeti postoje li neki vršnjaci s kojima je komunikacija posebno uspješna ili ih dijete preferira. Ova informacija je važna jer je cilj inkluzije dobro funkcioniranje u prirodnoj skupini vršnjaka, a ne samo s pomoćnicima i odgojiteljima. Detektiranje vršnjaka koji su poticajni za dijete u domeni socijalne komunikacije, može pomoći u kreiranju situacija u kojima će dijete svakodnevno biti u komunikacijski poticajnoj okolini unutar skupine. Dijagramski prikaz omogućava analizu

komunikacije na razini pojedinih sugovornika, a ne samo kumulativno praćenje količine komunikacijskih epizoda.

Analiza Komunikacijskog individualnog dijagrama

Dijagram komunikacije na prvoj stranici Komunikacijskog individualnog dijagrama dat će nam prvenstveno odgovor na pitanje o količini komunikacije, a njegova analiza i dodatne informacije o tome je li ta komunikacija uspješna. Ako dijete nije u fazi namjerne komunikacije, na obrascu Komunikacijskog individualnog dijagrama vidjet će se crte koje povezuju promatrano dijete i ostalu djecu s kojom ulazi u interakciju, ali bez simbola koji označavaju komunikacijske činove. Moguće je da će se javiti govor, geste ili simboli koji neće biti komunikacijski usmjereni, što će biti vidljivo iz posebnih simbola na dijagramu, i to svakako treba opisati i zabilježiti pod napomenama. Ako dijete namjerno komunicira, na Komunikacijskom individualnom dijagramu bit će vidljive veze djeteta s onom djecom s kojom ostvaruje komunikaciju (crte sa strelicama koje označavaju poslone poruke), ali i analiza uspješnosti te komunikacije (zaokružene strelice označavat će uspješno razmijenjene poruke, dok će strelice s crticama označavati komunikacijske lomove). Primarno analiziramo uspijeva li dijete komunicirati sve svoje potrebe i stanja, može li razmijeniti više poruka na istu temu, je li odgovorljivo na komunikaciju okoline i je li okolina odgovorljiva na njegove poruke (što će biti vidljivo po broju zaokruženih strelica), s kojim brojem sugovornika dijete komunicira, koliko često se događaju lomovi u komunikaciji, jesu li prepoznati i popravljani, te razlog zbog kojeg su se dogodili (postoje li greške - i koje - pri slanju ili primanju poruke). U napomene je važno zabilježiti ono što smo procijenili kao razloge komunikacijskih lomova (izostanak kontakta očima, obraćanje sugovorniku prije uspostavljanja združene pažnje, nerazumljiv govor...). Ta analiza nam pokazuje koje su prepreke efikasnoj komunikaciji i koji su nam primarni terapijski ciljevi.

Ne postoje jasne norme o broju i kvaliteti određenih komunikacijskih ponašanja u određenoj dobi u kontekstu vrtićke skupine. U

interpretaciji kvantitativnih podataka dobivenih dijagramom vodimo se ranije navedenim miljokazima: namjernu komunikaciju očekujemo u dobi od 8 do 10 mjeseci, očekujemo kombiniranje većeg broja komunikacijskih sredstava i prije pojave prve riječi, veći broj komunikacijskih funkcija u kojima prevladavaju deklarativi, zatim - ulaskom u jezično razdoblje komunikacije - visoku učestalost, kvalitetu i socijalnu primjerenost djetetovih interakcija. Iskustvom autorice iz neposrednog rada i korištenja Komunikacijskog individualnog dijagrama uočeno je da se djeca različito komunikacijski ponašaju kada je prisutno dijete s kojim imaju najbližiji odnos, te je važno opservaciju obavljati višekratno i uvijek u prisutnosti djeteta s kojim postoji najbolji odnos. Važno je pokušati analizirati - zašto dijete s većinom ostalih vršnjaka ne može ostvariti efikasnu komunikaciju.

Kada promatramo interakciju vršnjaka niže predškolske dobi u vrtićkoj skupini, moramo uvijek imati na umu da analiziramo interakcije dva komunikatora u razvoju u vrlo bučnom i dinamičnom okruženju kada mnogi faktori utječu na kvalitetu komunikacije. Proglašavanje takve komunikacije lošijom ili atipičnom u odnosu na dob na osnovi malog broja komunikacijskih lomova nije uputno, što potvrđuju i drugi autori (Hyter, 2017).

Nakon opservacije imat ćemo djelomičan uvid u usmjerenost djeteta na socijalnu okolinu, kvalitetu kontakta očima, postojanje socijalnog osmijeha, djetetovu interaktivnost, sposobnost dijeljenja uživanja, odazivanje na ime, socijalno zaključivanje, vještine združene pažnje, intonaciju glasanja ili govora, sustavnost odgovaranja na verbalne naloge, stereotipnost djetetove jezične proizvodnje, oponašanje i socijalno zaključivanje, što Cepanec (2023) navodi kao važna obilježja rane komunikacije, te bismo se trebali osvrnuti na njih. Ako opserviramo dijete koje je u jezičnom razdoblju komunikacije, autorica navodi da više nije dovoljno bilježiti prisutnost nekog komunikacijskog ponašanja, već i njegovu funkcionalnost, kvalitetu i socijalnu primjerenost. Trebamo analizirati način davanja i traženja informacija, socijalnu primjerenost sadržaja i stila djetetovih iskaza, teškoće u upotrebi konteksta, korištenje izraza lica u

komunikacijske svrhe, vještinu vođenja razgovora i prepričavanje događaja vodeći računa o tome koliko dijete spontano pridonosi komunikaciji (Cepanec, 2023). Nije realno da ćemo imati prilike steći uvid ili zabilježiti sve od spomenutoga, ali se možemo osvrnuti na ono što jesmo uočili.

Namjena Komunikacijskog individualnog dijagrama nije detaljna analiza komunikacijskih sredstava, već samo opis dominantnog komunikacijskog sredstva, te eventualno podatak o prisutnosti eholalije te razabirljivosti korištenih sredstava za sugovornika.

U procjeni komunikacijskih funkcija, osnovna pitanja koja si postavljamo je broj funkcija za koje dijete komunicira, te odnos deklarativa i imperativa. Kod djece urednog razvoja očekujemo veći broj komunikacijskih funkcija i prevladavanje deklarativa, što predstavlja tipičan komunikacijski obrazac (Ljubešić i Cepanec, 2012). Podatak o komunikacijskim funkcijama dobiven Komunikacijskim individualnim dijagramom, moramo interpretirati s oprezom zbog toga jer se

komunikacijske funkcije često ne stignu zabilježiti u realnom vremenu. Odnos deklarativa i imperativa moguće je očitati relativno precizno prema oznakama "I" i "D" na prvoj stranici dijagrama.

Namjena Komunikacijskog individualnog dijagrama nikako nije u praćenju svih spomenutih varijabli u detalje, jer je to u realnome vremenu nemoguće, već davanje podataka o funkcionalnosti komunikacije, obilježjima komunikacije prema različitim sugovornicima ili situaciji u okolini, te mogućnost usporedbe tih podataka mjerenjem u više točaka.

Prednosti i nedostatci Komunikacijskog individualnog dijagrama

Najveći nedostatak Komunikacijskog individualnog dijagrama je bilježenje ponašanja u realnom vremenu bez mogućnosti provjere, kao što je to slučaj u analizi videosnimke.

Za bolju preglednost i jasniju analizu prednosti i nedostataka Komunikacijskog individualnog dijagrama, isto je navedeno u tablici (tablica 1).

Tablica 1. Prednosti i nedostatci Komunikacijskog individualnog dijagrama

PREDNOSTI	NEDOSTATCI
Primjeren za praćenje komunikacijskog ponašanja mlađe djece ili one s manjom frekvencijom iniciranja komunikacije u realnom vremenu.	Nepouzdanost bilježenja u realnom vremenu.
Mali broj simbola za upamtiti (7 osnovnih simbola).	Potreba za učenjem načina bilježenja.
Lagano vizualno čitljivi podatci u obliku dijagrama.	Način bilježenja korišten samo od autora.
Opservacija u prirodnom okruženju djeteta.	Zahtjeva visoku razinu interpretacije promatrača (npr. procjena ignorira li sugovornik poruku ili je nije ni primio) što je podložno pogreškama.
Mogućnost praćenja više obilježja komunikacije.	Nepouzdanost pri interpretaciji obilježja komunikacijskih funkcija, sredstava i igre.
Racionalno korištenje vremena dostupnog za procjenu.	Nedostatna istraženost i primjena dijagrama u populaciji djece s jezično-govornim teškoćama, te djece urednog razvoja.

ZAKLJUČAK

Procjene govora, jezika i komunikacije u kliničkim uvjetima standardiziranim mjernim instrumentima daju nam izuzetne kvantitativne i kvalitativne podatke o djetetovim znanjima i sposobnostima u strogo kontroliranoj situaciji. No, u cilju dobivanja sveobuhvatne slike o djetetovom funkcioniranju, jednako je važna i dobra kvalitativna analiza opserviranog ponašanja djeteta od educiranog stručnjaka u svakodnevnim situacijama. Zaključci o trenutačnim djetetovim mogućnosti, ali i prioritetnim terapijskim ciljevima, trebali bi proizlaziti na osnovi više vrsta procjena koje se provode u više vremenskih točaka. Brojni autori ističu važnost procjene u prirodnim komunikacijskim okruženjima, te dopunu rezultata dobivenih standardiziranim mjernim instrumentima kvalitetnim opažanjima komunikacijskog ponašanja djeteta u prirodnom okruženju (Hyter, 2017; Cordier i suradnici, 2014; Granitto, 2020; Matthews i suradnici 2018; Gotham i suradnici, 2007). To potvrđuje razvijanje protokola kao što je *Brief Observation of Social Communication Change*, koji služi bilježenju minimalnog napretka u komunikacijskim vještinama (Byrne i Lord, 2023), te je dokazano da može biti efikasan u vrednovanju socijalne komunikacije i u prirodnom kontekstu (Frost i suradnici, 2019).

LITERATURA

- Andreyko, B., Subashkevych, I. (2020). Psychological analysis of sociogram and biographical method for investigating parents of children with special educational needs. *Journal of Education Culture and Society*, 11(2), 114-120. <https://doi.org/10.15503/jecs2020.2.114.120>
- Brickell, H. M. (1950). What You Can Do with Sociograms. *The English Journal*, 39(5), 256-261. <https://doi.org/10.2307/807196>
- Byrne, K., Lord, C. (2023) The Brief Observation of Social Communication Change

Komunikacijski individualni dijagram svojom jasnom vizualnom strukturom predstavlja alat, koji ima potencijal služiti svakom logopedu kao vodilja u opservacijskom procesu djeteta pri komunikaciji sa svojom prirodnim okolinom, te kao zorni ilustrator djetetovih funkcionalnih komunikacijskih vještina s pojedinim sugovornicima u kontekstu vršnjačke skupine. Iako zahtijeva ulaganje vremena u proučavanje njegove strukture i načina obilježavanja, bilježenje dijagrama je moguće u realnom vremenu za određenu populaciju djece. Nastao je kao produkt svakodnevnog rada autorice s ciljem razvijanja alata, koji će omogućiti brzo opserviranje i opisivanje funkcionalnosti komunikacije u realnom vremenu. Budući razvoj Komunikacijskog individualnog dijagrama trebao bi se usmjeriti na razvoj dodatnih oznaka (kodova) za bilježenje raznih obilježja socijalne komunikacije, kao i ekonomičnog sustava bilježenja komunikacijskih funkcija prema uzoru na *Inventory of Communicative Acts-Abridged (INCA-A)* (Ninio i suradnici, 1994). Do tada on služi isključivo kao dodatna mjera praćenja komunikacijskog razvoja temeljena na kvalitativnoj analizi, te se treba interpretirati s izuzetnim oprezom zbog ograničenja koja proizlaze iz praćenja velikog broja varijabli u realnom vremenu.

- (BOSCC): Procedures, Strengths, Limitations, and Future Directions. *Archives of Paediatrics and Developmental Pathology*. <https://www.jscimedcentral.com/public/assets/articles/paediatricpathology-6-1026.pdf>
- Cepanec, M. (2023). *Rani komunikacijski razvoj*. Naklada Slap.
- Cepanec, M., Šimleša, S. (Ur.) (2018). *ADOS-2 : opservacijski protokol za dijagnostiku autizma - priručnik*. Naklada Slap.
- Cordier, R., Munro, N., Wilkes-Gillan, S., Speyer, R., Pearce, W.M. (2014). Reliability and validity of the Pragmatics Observational

- Measure (POM): A new observational measure of pragmatic language for children. *Research in Developmental Disabilities*, 35(7), 1588-1598.
- Drahota A, Dewey A. (2008). The sociogram: a useful tool in the analysis of focus groups. *Nursing Research*, 57(4), 293-297.
- Elleseff, T. (2015). Assessing Social Communication Abilities of School-Aged Children. *Perspectives on School-Based Issues*, 16.
<https://pubs.asha.org/doi/10.1044/sbi.16.3.79>
- Frost, K. M., Koehn, G. N., Russell, K. M., & Ingersoll, B. (2019). Measuring child social communication across contexts: Similarities and differences across play and snack routines. *Autism research : official journal of the International Society for Autism Research*, 12(4), 636–644. <https://doi.org/10.1002/aur.2077>
- Gotham, K., Risi, S., Pickles, A., & Lord, C. (2006). The Autism Diagnostic Observation Schedule: Revised Algorithms for Improved Diagnostic Validity. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(4), 613–627
<https://doi:10.1007/s10803-006-0280-1>
- Granitto, C. (2020). *IMPACT Social Communication Rating Scale technical manual*. Lavi institute.
<https://videoassessmenttools.com/wp-content/uploads/2021/09/IMPACT-Social-Communication-Manual-updated-2021.pdf>
- Hiromi, T. (2006). Young Children Expressing their Communicative Intentions: A preliminary study of the interactions between Japanese children and their caregivers. *Educate*.
- Hyter, Y.D. (2017). Pragmatic Assessment and Intervention in Children. *Research in Clinical Pragmatics. Perspectives in Pragmatics, Philosophy & Psychology*, 11.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-47489-2_19
- Jukić, V., Arbanas, G. (Ur.). (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje, peto izdanje*. Naklada Slap.
- Kragić, B (Ur.) (2024, 30. listopada). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/dijagram>
- Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012). Rana komunikacija - u čemu je tajna? *Logopedija*, 3(1), 34-45.
- Matthews, D., Biney, H., Abbot-Smith, K. (2018). Individual Differences in Children's Pragmatic Ability: A Review of Associations with Formal Language, Social Cognition, and Executive Functions. *Language Learning and Development*, 14 (3), 186-223.
<https://doi.org/10.1080/15475441.2018.1455584>
- Ninio, A., Snow, C.E., Pan, B.A., Rollins, P.R. (1994). Classifying communicative acts in children's interactions. *Journal of Communication Disorders*, 27(2), 157-187.
- Paul, D. (2017). *American Speech-Language-Hearing Association Functional Assessment of Communication Skills for Adults*. u Kreutzer, J., DeLuca, J., Caplan, B. (Ur.), *Encyclopedia of Clinical Neuropsychology* (str 1-5). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-56782-2_854-4
- Prutting, C., Kirchner, D. (1987). A clinical appraisal of the pragmatic aspects of language. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52, 105-119.
- Sanchez, T., Naranjo, D., Vidal, J., Salazar, D., Pérez, C., & Jaramillo, M. (2021). Analysis of academic performance based on sociograms: A case study with students from at-risk groups. *Journal of*

Technology and Science Education,
11(1), 167-179.
<https://doi.org/10.3926/jotse.1110>

- Schuler, A., Peck, C., Willard, C., & Theimer, K. (1989). Assessment of Communicative Means and Functions Through Interview: Assessing the Communicative Capabilities of Individuals with Limited Language. *Seminars in Speech and Language*, 10(01), 51–62. <https://doi:10.1055/s-0028-1082489>
- Wetherby, A.M., Cain, D.H., Yonclas, D.G., Walker, V.G. (1988). Analysis of intentional communication of normal children from the prelinguistic to the multiword stage. *Journal of Speech and Hearing Research*, 31(2), 240-252.
- Zorrilla, M., de Lima Silva, M. (2019). Sociograms: An Effective Tool For Decision Making in Social Learning. *Tech Know Learn*, 24, 659–6

DODATAK 1: Primjerak obrasca "Komunikacijski individualni dijagram (KID) - prva strana"

DIJETE: _____
DATUM: _____
DOB: _____

LOKACIJA: _____
VRIJEME: _____
TRAJANJE: _____ minuta

NIKOME
USMJEREN
govor/gesta/
simbol

ODRASLI

ODRASLI

PROMATRAČ

ODRASLI

ODRASLI

Kontekst

DODATAK 2: Primjerak obrasca "Komunikacijski individualni dijagram (KID) – druga strana"

KOMUNIKACIJSKA FUNKCIJA	POSTOJANJE(+) ili OPIS	KOMUNIKACIJSKA FUNKCIJA	POSTOJANJE(+) ili OPIS
zahtijevanje aktivnosti/stvari		dijeljenje mišljenja i ideja	
odbijanje		dijeljenje činjenica i znanja	
komentiranje		uljudne riječi	
izražavanje emocija i fizičkih stanja		izražavanje neovisnosti	
imenovanje i opisivanje		molba za pomoć	
odgovaranje na pitanja		pozdravljanje	
postavljanje pitanja		usmjeravanje postupaka drugih	
dozivanje		protestiranje	
dijeljenje nezadovoljstva ("tužakanje")		traženje dopuštenja	
dijeljenje osobnog iskustva		ostalo	

KOMUNIKACIJSKA SREDSTVA	facijalna ekspresija	vokalizacija onomatopeje/ slogovi	geste	riječi	rečenice	ostalo

IGRA	MANIPULATIVNA	FUNKCIONALNA	SIMBOLIČKA	svakodnevne radnje	zamjene predmeta	imaginarni predmet	imaginaran i kreativan kontekst
	SAMOSTALNA		PARALELNA		SURADNIČKA		

Dodatak 3: Popis simbola za bilježenje ponašanja na Komunikacijskom individualnom dijagramu.

NAPOMENE	
SIMBOLI ZA BILJEŽENJE	
⌂	intencijska komunikacija, poruka je primljena *dodatan broj krugova označava izmjenu nekoliko poruka (definirano brojem krugova) izmjenjenih na istu temu bez značajne pauze među porukama
☆	kontinuirana, neprekidna razmjena poruka na istu temu bez značajne pauze među porukama, broj poruka je prevelik za pojedinačno bilježenje
	komunikacijski lom
<	intencijska komunikacija, poruka nije primljena, komunikacijski lom zbog primatelja
<	intencijska komunikacija, poruka nije primljena, komunikacijski lom zbog pošiljatelja
x	pokušaj popravljjanja poruke
(	korištenje govora/gesti/simbola pošiljatelja bez komunikacijske intencije
)	korištenje govora/gesti/simbola primatelja bez komunikacijske intencije

Dodatak 4: Način bilježenja ponašanja pomoću Komunikacijskog individualnog dijagrama

